

‘Hoe we wonen, bepaalt onze rust’

Vijftig jaar nadat architect Renaat Braem het striemende pamflet ‘Het lelijkste land ter wereld’ schreef, is het nog altijd brandend actueel. Dimitri Leue verwerkte het in een theatermonoloog.

TOM PEETERS

In ‘Braempraat of het lelijkste land ter wereld’ kruipt acteur en theatermaker Dimitri Leue in de huid van de modernistische architect Renaat Braem (1910-2001). Leue beperkt zich niet tot Braem de architect. Hij duikt in zijn briefwisseling om hem te typeren en toont zijn nagenoeg onbekende schilderijen.

Vol lof over de visionaire ontwerpen van de Antwerpenaar vraagt hij zich af waarom er geen volle bussen met Japanse toeristen af en aan rijden langs zijn baanbrekende hoogbouwwijk op het Kiel, de bibliotheek van Schoten, de Lakense Modelwijk en zijn ellipsvormige rectoraatsgebouw van de VUB in Elsene. ‘Barcelona heeft en exploiteert Gaudi, wij hebben Braem en breken hem af’, klinkt het verontwaardigd over de Vlaamse erfgoedzorg.

Leue verwijst onder andere naar de Braems Arenawijk in Deurne, die er verwaarloosd bijligt en straks voor een groot deel afgebroken wordt. De voorstelling komt er precies vijftig jaar na de publicatie van het boekje waarin Braem, een ecologist avant la lettre, brandhout maakte van onze ruimtelijke ordening en ons wil doen nadenken over hoe we wonen.

‘Theater gaat meestal over liefde, oorlog of macht’, legt Leue uit. ‘Maar ik zag haast geen enkele toneelvoorstelling over wat ons leven zo hard beïnvloedt: de huizen waarin we wonen en werken. Eerst maakt de mens de stenen en dan maken de stenen de mens, verwees Braem met een knipoog naar Churchill, die destijds sprak over de Berlijnse Muur.’

‘Maar eigenlijk hadden ze het allebei vooral over het feit dat mensen zich zullen gedragen zoals ze zich behandeld voelen. Stop ze in een paleis en het worden koningen. Sluit ze op in een varkenshok en je moet niet verbaasd zijn dat ze het niet proper kunnen houden. Hoe we wonen, bepaalt de rust in ons hoofd.’

‘Veel meer dan over architectuur of urbanisme fulmineerde Braem in ‘Het lelijkste land ter wereld’ dan ook over de mens an sich, over onze kleine kantjes en onze hebberigheid. Hij was een idealist die wilde dat de mens meer zou zijn dan een broedmachine en ook echt samenleefde. Een woning kon voor hem de motor zijn om dat in gang te zetten. Ik hoop vooral zijn vuur over te dragen.’

Verbinding

De kiem voor Leues interesse in architectuur werd gelegd toen de vrouw van Willem Jan Neutelings, de architect van het Antwerpse MAS, hem in 2002 vroeg om mee te werken aan een documentaire over de evolutie van de architectuur na 1850. Zo leerde hij onder andere het atheneum van Deurne kennen, een pareltje van modernisme van Eduard Van Steenberghe waar de theatermaker later ook zou trouwen.

‘Het ontwerp voorzag in een badhuis, een feestzaal en een turnzaal. Die werden ’s avonds opengesteld. In het badhuis konden de mensen terecht die thuis nog geen badkamer hadden. Architecten gingen op zoek naar verbinding met de omgeving en met de

Dimitri Leue: ‘Braem was een idealist die wilde dat de mens meer zou zijn dan een broedmachine en ook écht samenleefde.’ © RV

RENAAT BRAEM

Renaat Antoon Braem (1910-2001) studeerde in 1935 af als architect. Daarna liep hij stage bij Le Corbusier. Van 1947 tot 1975 was Braem hoogleraar aan het Hoger Instituut voor Bouwkunst en Stedenbouw in Antwerpen. In 1968 publiceerde hij het boek ‘Het lelijkste land ter wereld’. Braem was een modernistisch architect die erg geloofde dat architectuur de sociale vooruitgang moest dienen. Naast huizen ontwierp hij daarom ook woonwijken.

gewone mensen. Dat idee van mooie ontwerpen voor de man in de straat, dat tevens het idee achter de tuinvijken was, zie je ook bij Braem. Net als zijn grote voorbeeld Le Corbusier was hij een dromer.’

Maar zijn modernistische ontwerpen, die tijdens zijn carrière evolueerden van sober en functioneel naar glooiend en meer amorf, waren niet door iedereen even geliefd. ‘Ze gingen tegen de stroom in’, zegt Leue. ‘En dat stuitte de gewone man, voor wie hij het uiteindelijk allemaal deed, vaak tegen de borst. Ik denk dat hij vooral gebotst is op de menselijke behoefte om zich te onderscheiden van de anderen. Hij wilde dat iedereen samenleefde, maar kreeg dan een brief van iemand die zei: ‘Ja, maar wil ik mijn ramen poetsen, dan moet ik met mijn ladder door de tuin van mijn buurman, en die wil dat niet.’

‘Zoiets deed hem pijn. Hij was dus boos op de gewone man omdat die zo bekrompen kon doen, maar hij was nog veel bozer op de politici die architectuur vooral belangrijk vonden als er zaken te doen waren met projectontwikkelaars. Herinner je je het akkefietje rond de aanwezigheid van Bart De Wever en enkele andere N-VA-kopstukken op een etentje van een projectontwikkelaar? Het is blijkbare van alle tijden. De Vlaamse

Renaat Braem was boos op de gewone man omdat die zo bekrompen kon doen. Maar hij was nog veel bozer op de politici die architectuur vooral belangrijk vonden als er zaken te doen waren met projectontwikkelaars.

THEATERMAKER
DIMITRI LEUE

politici die het nu voor het zeggen hebben in Antwerpen zouden sowieso wat fierder mogen zijn op hun Vlaamse architect. Oké, hij was rood, maar in zijn tijd kon je nog Vlaams én rood zijn.’

Of er met een première die goed twee weken voor de gemeenteraadsverkiezingen dan ook een invitatie in de bus van de politieke partijen valt? ‘Ja, ik ga dat doen. Ik ga de burgemeester uitnodigen.’

De voorstelling wil echter meer zijn dan

een politieke afrekening of een nostalgische terugblik. Ook al omdat Braem het zo goed kon zeggen, verklaart Leue. ‘Hij was een homo universalis. Als een huis met vele kamers hebben zijn zinnen vele bijzinnen. Hij kon ook niet stoppen. Als hij zich wilde ontspannen, begon hij te schilderen of gedichten te schrijven. De mens achter de architect en de denker duikt op in de brieven die hij schreef naar zijn vrouw Elza, die hij nodig had als rustpunt in zijn leven. Het mocht regenen of stormen, elke zondag gingen ze met zijn tweeën de natuur in. Zij was ook kunstenaar en ik denk dat ze elkaar uitdaagden. Stilzitten of lummelen was er niet bij. Braem had de constante drang om iets te creëren.’

Om de voorstelling een eigentijdse tint te geven gaat de acteur op het podium in dialoog met de beelden van architectuurfotograaf Filip Dujardin en de geluidssculpturen van de jonge Gentse componist Steven Taelman. ‘Zoals ik de tekst uit 1968 naar het nu haal, doet Steven dat met de muziek. Hij boetseerde samples van vijftig jaar oude liedjes en geluidsfragmenten tot een hedendaagse James Blake-achtige score.’

www.desingel.be, www.koortz.be